

Uluslararası Fonetik Alfabe-2*

Çev. Çetin Pekacar** - Figen Güner Dilek***

2.7 Parçalar üstü ses birimler

Konuşmanın bazı özellikleri, birden fazla parçalı ses birim üzerinde genişleyen kalıplar oluşturma ve/veya parçasal merkezlerden¹ bağımsız olarak değişkenlik gösterme eğilimindedir. Bu bilhassa perde², ses yükseklięi³ ve algılanan zaman⁴ için geçerlidir. Bu özellikler genellikle ‘parçalar üstü ses birimler’ olarak bilinir ve fonetik inceleme sürecinin bir bölümü, bu özelliklerin konuşma olayının kalan kısmından ayrılmasıdır. IPA, parçalar üstü öğeler için ayrı bir simgeler seti sunar. Bu set, Kartın sağ alt köşesinde görülebilir.

Örneğin genellikle ‘ezgi⁵ diye tabir edilen perde deęişmeleri⁶, kelimelerin sahip olduğu anlama ilave anlamlar yüklemek için tamamlanmış anlatım üzerinde etkili olabilir. Bu, bütün diller için geçerlidir; fakat ezgi sisteminin karmaşıklığı diller arasında farklılık gösterebilir. [||] simgesi, bir ezgi kalıbı alanının sonunu belirtmek için ve [|] bu işaret de daha küçük bir birimin alanını göstermek için kullanılabilir. Genel yükselme [↗] ve genel alçalma [↘] simgeleri de ayrı ayrı olarak ezgiyi göstermeye yarayabilir. Fakat ezgilemenin tam bir çeviri yazımı, IPA Kartında verilmeyen simgeleri gerektirecektir.

Ses perdesindeki değişmelerin içerdii diğer alan ise kelime veya hecedir ve bunlar da daha çok parçalı ses birimlerin yaptığı şekilde kelimeleri ayırt edici görev yapar. Perdenin bu işlevine sahip olan dillere ton dilleri denir ve bu dillerin dünya dillerinin ekseriyetini oluşturduğu düşünölmektedir. Örneğin Tay dilinde [kha:ʋ] alçalan perde (parçalı ses

* “Introduction to the IPA”, Handbook of the International Phonetic Association, A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, s. 13-26. Bu çevirinin birinci kısmı, derginin bir önceki sayısında yayımlanmış; ancak bazı yazı tiplerinin bozuk çıkmasından dolayı yeniden yayımlanma gereği duyulmuştur.

** Prof. Dr., Nevşehir Üniversitesi, Nevşehir.

*** Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Ankara.

1 parçasal merkez **segmental target**

2 perde **pitch**

3 Ses yüksekliği **loudness**

4 algılanan zaman **perceived timing**

5 ezgi **intonation**

6 perde deęişmesi **pitch variant**

birimleri izleyen simgenin köşegen tarafıyla gösterilir) ile gösterilirse “hizmetçi”, yükselen perde ile gösterilirse [kha:/] “bacak” anlamına gelir.

IPA'nın tonları⁷ belirtmek için iki alternatif simge seti vardır. Tay dilinde ve Çincenin bazı şekillerinde olduğu gibi, leksikal karşıtlıkların her bir hece üzerindeki perde hareketine bağlı olduğu dillerde, ton harfi⁸ diye adlandırılan harfler sıklıkla kullanılır. Tay dili örneğinde olduğu gibi bu harfler, önde bulunan hecenin tonunu, ondan önce fırça darbesi şeklinde olan dikey bir işaret ile gösterir. Dikey darbe işaretinin konuşma aralığındaki olası beş perde yüksekliğini⁹ temsil ettiği varsayılır ve çizginin konumu, bir önceki hecenin üstündeki perde yüksekliğini ve (varsa) perde hareketini gösterir. Ton harfleri sıklıkla, genel ton hareketlerini göstermek için kullanılır. Örneğin, bir dilde sadece bir tane alçalan ton varsa ve onun bittiği yerlere dikkat çekmek için önemli bir sebep yoksa, en yüksekten en düşük seviyeye geçtiği belirtilebilir. Bu yüzden ‘cadı’ kelimesinin ölçünlü Çincedeki karşılığının yazı çevirimi [ma\] olacaktır. Fakat Çince konuşurların çoğu bu heceyi tüm perde aralığı boyunca yayılan bir alçalma olarak söylemeyeceklerdir. Ton harflerini, belirli amaçlar doğrultusunda daha ayrıntılı yazı çevirimlerini göstermek için de kullanmak mümkündür. Bu yüzden Tay yüksek tonu [˥] işareti ile gösterilebilir; fakat yüksek ton hecelerindeki temel frekans ölçümleri bu tip hecelerde aslında bir yükselme ve bir alçalma olduğunu gösteriyor. Bu sebeple, ton [˨˨] şeklinde gösterilebilir.

Tonların çeviri yazımı için kullanılan diğer IPA sistemi, tonsal karşıtlıkların¹⁰ her bir hecedeki perde yüksekliğine bağlı olduğu diller için sıklıkla kullanılmıştır. Yüksek [é], orta [ē], alçak [è] tonlarına denk gelen üç diakritik (ayırıcı işaret) vardır (diakritik, burada [e] örneğinde gösterildiği gibi tonun ait olduğu parçalı ses birimin üzerine konur). Böylece, Kuzey Afrika dili Yorubacadaki üç ton, şu ifadelerdeki gibi transkribe edilebilir: [óbá] ‘o buluştu’ [óbā] ‘o saklandı’ [óbà] ‘o tünedi’. Bu ton simgeleri ikonik olarak yorumlanmamalıdır; yani e'nin üstündeki ‘ileri aksan işareti’ [é], yükselmeyi gösteriyor gibi görünse de, aslında ‘yüksek’ anlamındadır. Yükselen bir tonu göstermek için bir ‘alçak’ ve bir ‘yüksek’i birleştirmek gerekir. Diğer kayma tonlarında¹¹ da benzer bir durum vardır. Bu yüzden [e] gibi bir hece, yükselen bir tonda olursa

7 ton **tone**

8 ton harfi **tone letter**

9 perde yüksekliği **pitch high**

10 tonsal karşıtlık **tonal contrast**

11 kayma tonu **contour tone**

[ě], alçalan tonda ise [ê] şeklindedir. Diğer taraftan [eː] (‘yüksek’ anlamında) ve [e/] (‘yükselen’ anlamında) gibi ton harfleri doğrudan ikoniktir.

IPA Kartı, ton harfini [ˊ], diğer simge setindeki ekstra yüksek ton simgesi olan [ˋ] işaretine eşitmiş gibi gösterir. Cetvelin devamında da bunun gibidir. Fakat bu sadece tablonun düzenini sadeleştirmek için yapılmıştır. İki simge setini bu şekilde karşılaştırmak mümkün değildir. Ölçünlü Çincenin dört tonu, genellikle [maˊ] “anne”, [maˋ] “azarlamak”, [maˊ] “kenevir”, [maˋ] “at” şeklinde simgeleştirilir. Bunların yazı çevirimleri diğer sistemde yapılıyorsa [má mâ mǎ mǎ] şeklinde olurdu.

[ˊ] Yukarı adım¹² ve [ˋ] aşağı adım¹³ simgeleri, perdede sıradan ton simgeleri ile belirtilen (yükselen ve alçalan) değişimleri göstermek için kullanılırlar. Yukarı adım, örneğin Hausa dilindeki alçak tonludan önceki yüksek tonlu hecelerin son serilerinin diğerlerinden daha yüksek perdeli telaffuz edilmesiyle oluşur. Bu nedenle Hausa dilinde ‘İngilizce’ anlamına gelen [túrántʃí] kelimesi tek başına söylendiğinde aynı perdeden üç yüksek tona sahiptir. Yine aynı dilden alınan ve ‘İngilizcedir’ anlamına gelen [túránˋtʃí nè] ifadesinde yüksek tonun artması [ˊ] işaretiyle gösterilebilir. Aşağı adım, Gana dili olan Akancada görülen ve ‘yengeç’ anlamına gelen [ɔkóˋtɔ] kelimesinde olduğu gibi, aşağı doğru söylenen bir yüksek tonda oluşur. Bu ton, devamında gelen bir kelimedeki başlangıç yüksek tonu ile aynı perdede olduğu için bariz olarak yüksek bir tondur.

Hecelerin vurgusunu veya göreceli doruğunu¹⁴, farklı ses uzunluklarını ve hece ayırımlarını göstermek için de ayrıca simgeler verilmiştir. Hece doruğunun veya vurgunun asıl doğası, dilden dile farklılık gösterir. Fakat IPA, hece doruğunun en fazla üç seviyesini karşılar; *parapsychology* [ˌpærəsaɪˈkɒlədʒi] ‘parapsikoloji’ kelimesinde en yüksek seviye dördüncü hecede, ikinci yüksek seviye ise ilk hecede görülür, diğer işaretlenmemiş heceler daha az belirgindir (Bunlar arasında daha fazla ayırım ünlü niteliğinden çıkarılabilir. İngilizcede [ə] sesi olan heceler en az belirgin olanlardır). Ekstra güçlü vurgu, vurgu işaretinin iki kez kullanılmasıyla belirtilebilir: *amazing* [əˈmeɪzɪŋ] ‘şaşırtıcı!’. Parça uzunluğu kısıdan uzuna doğru [ě e eː] şeklinde gösterilebilir. Fakat daha fazla uzunluğun [e:] şeklinde olduğu gibi gösterilme imkânı da vardır. Fonetik sebeplerden dolayı belirtmenin faydalı olduğu

12 yukarı adım **upstep**

13 aşağı adım **downstep**

14 hece doruğu **syllable prominence**

durumlarda veya hece ayırımının fonetik farklılığı belirlediği yerlerde, hece bölünmeleri simgeleştirilebilir: [nai.t̥eɪt] *nitrate* ‘nitrat’ kelimesine karşı [nait.ɹeɪt] *night-rate* ‘gecelik ücret’ örneğindeki gibi. Parçalar üstü simgelerin kullanımı 3. bölümde daha ayrıntılı gösterilmiştir.

2.8 Ayırıcı işaretler (Diakritikler)

Ayırıcı işaretler, ünlü ya da ünsüz simgelere eklenerek onların anlamını farklı şekillerde değiştiren veya daha da belirginleştirebilen küçük harf şeklinde simgeler veya başka işaretlerdir. Bir simge ve ona bağlı olan ayırıcı işaret, tek bir (kompleks) simge olarak kabul edilir. Uluslararası Fonetik Derneği tarafından onaylanan ayırıcı işaretler seti, Kartın sol altındaki tabloda verilmiştir.

Bazı ayırıcı işaretler, sesletimin farklı yönleriyle ilgilidir. Eğer herhangi bir simge tarafından farklı bir şekilde ima edilmemişse, ötümlüleşme değerini tersine çevirecek iki ayırıcı işaret vardır. Örneğin kendileri için başka simge bulunmayan ötümsüz çok vuruşlular (titrekler) ya da genizliler [r̥] [r̥̥] vb. şeklinde gösterilebilir (Ayırıcı işaret olarak simgeye eklenen çıkıntılar okunaklılığa zarar verirse bazı ayırıcı işaretler simgelerin üstüne yerleştirilebilir). Ötümlülüğün olmadığı ünlüler de [e̥] işareti gibi gösterilebilir. [̥] işareti de, ötümsüz ünsüzleri sembolize eden bir işaretin altında ötümlülüğü göstermek için nadiren kullanılır. Bu işaret, zaman zaman da komşu bir parçanın kine göre ötümlülük bakımından bir fark gösterebilir (ötümlülük ‘benzeşmesi’); Fransızca [ʃaʒzʊʁ] *chaque jour* ‘her gün’ kelimesinde olduğu gibi. [k̥] ve [g̥]’nin fonetik olarak eş seslere ait olup olmadığı tartışmalı bir husustur; [s] ve [z] de böyledir. [k] ve [g] veya [s] ve [z] arasındaki ayırım, ses tellerinin titreşmesinden bağımsız, üretimdeki gevşemeye karşı gerilme gibi boyutlar içerebilir. O yüzden bu ötümlüleşmeyi ayrı olarak yazıya dökmek önemli olmaktadır. Fakat her hâlükârda benzeşme belirtilirken, bir kelimenin sözcüksel biçimini koruyabilmek daha uygun olabilir (örneğin Fransızca [ʃak] *chaque* ‘her’ kelimesinde olduğu gibi). [h̥] ayırıcı işareti İng. *tie* [t̥ʰaɪ] ‘kravat, bağ’ kelimesinde olduğu gibi en çok bir ötümsüz patlayıcı ile bir ünlü arasında, ünsüzden sonra havanın kaçırılmasını göstermek için kullanılır. Bazı diller tarafından karşıtlık olarak kullanılan ve hırıltılı ses¹⁵ ve soluklu ses¹⁶ diye adlandırılan iki farklı sesletim tipi, ünlülerde veya ünsüzlerde gösterilebilir (Ayırıcı işaretler tablosunun ikinci sütununun üst kısmındaki örneklere bakınız).

¹⁵ hırıltılı (boğuk) ses **creaky voice**

¹⁶ soluklu ses **breathy voice**

Ayırıcı işaret tablosunun ilk sütununun dört ila dokuzuncu satırlarında gösterilen ayırıcı işaretler, dokuzuncu ve onuncu satırların sağında gösterilen ‘yüksel(til)miş’ ve ‘alçal(tıl)mış’ ayırıcı işaretleriyle birlikte bir ünlü simge tarafından gösterilen dudak veya dil pozisyonunu nitelemek için kullanılabilir. Böylece [ʊ] işareti, temel simge tarafından gösterilenden ayrılmamış, daha az yuvarlak ileri bir dudak pozisyonuyla temel [u] gibi bir ünlüyü ve (yukarıda, 2.6 bölümünde görüldüğü gibi) [ë], temel [e]’ye nazaran daha ortalanmış ve alçalmış bir ünlüyü gösterir. [u] ve [ʊ] arasındaki ünlü niteliği, orta ünlüye göre arkalılaşmayı gösteren [ʉ] şeklinde veya (eğer ortaya göre arkaya daha yakınsa) arka ünlüye göre önlüleşmeyi gösteren [ɯ] veya [ü] şeklinde sembolize edilebilir. ‘Yarı ortalanmış’ ayırıcı işareti, yarı orta [ə] ünlüsü yönünde farklılaşmış bir niteliği gösterir; bundan dolayı [ë] ünlüsü [ë]’ye ve [ä] ünlüsü de [ä]’ye eşittir.

‘Yükselmiş’ ve ‘alçalmış’ ayırıcı işaretleri bir ünsüz simgesine uygulandığında onun üretilme biçimi kategorisini değiştirir; öyle ki [t̥] simgesi, *right* kelimesinin sonundaki sesin bazı İrlanda İngilizcesi telaffuzlarında olduğu gibi tam kapanmanın gerçekleşmediği, sızıcı benzeri bir ses veren diş eti patlayıcısı gibi bir üretimi gösterir ([s]’deki gibi dilin oluk biçimini almış şekli olmadan). ‘Önlüleşmiş’ ve ‘arkalılaştırmış’ ayırıcı işaretleri de yaygın olarak ünsüzlerin üretim yerini nitelemek için kullanılır. Böylece, örneğin arka damak bölgesinin önündeki ötümsüz bir sızıcı, [x̥] işareti ile ve özellikle diş eti arkası genizsi ünsüzü [ŋ̥] işareti ile sembolize edilir.

R’sileşme’ ayırıcı işareti [ʳ], Genel Amerikancadaki [fɑ̃] far ‘uzak’ ve [fʳ] fur ‘kürk’ kelimelerindeki ünlü gibi özel işitsel etkili bir ünlüyü gösterir (‘R’sileşme’ ayırıcı işareti ile [ə]’nin kombinasyonu, genellikle [æ̃] şeklinde yazılır ve basılır). İşitsel efekte, büyük bir ihtimalle ya dil ucunun yukarı ve geri kıvrılmasıyla veya dil gövdesinin yukarı, dil ucunun gövdesine doğru geri çekilerek arka damağın önüne doğru ‘toparlanması’ sonucunda, dilin önünde ağızda oluşan genişlemeyle birlikte yutaktaki daralma yol açmaktadır. Dil kökü bazı dillerde ünlü niteliğinin diğer belirleyicilerinden bağımsız olarak yutak genişliğini ayarlama işlevini yerine getirir ve tablonun sağ altında dil kökünün ilerlemesini ve geri çekilmesini göstermek için iki ayırıcı işaret vardır. ‘Hecesel’ ayırıcı işareti [ɳ̥], hece çekirdeği rolü oynayan ünsüzleri işaretlemek için ve ‘hece dışı’ ayırıcı işareti [ɣ̥] de alışılmış hece kurma görevini yerine getirmeyen ünlüleri göstermek için kullanılır.

‘Dişsi’ ayırıcı işareti (üçüncü sütunda), ‘diş eti’ altında bulunan

ünsüz simgelerinin dişsi üretildiğini açıkça göstermek için kullanılır. 2. bölümde de değinildiği üzere, her ne kadar ünsüz tablosunda yalnız bir simge belirtilmiş olsa da (sızıcı satırındakiler hariç), diş / diş eti / diş eti ardı sesler [ɲ n ɲ] şeklinde ayırt edilebilir (Son simge, ‘arkalılaştırılmış’ ayırıcı işareti tarafından işaretlenen diş eti ardı bir ses içindir). Çok ender olan bir ünsüz tipini sembolize etmek için kullanılan ‘dil-dudaksı’ ayırıcı işareti [t̪], üst dudağa dayalı dilin ucu veya kenarları tarafından üretilen bir sesi gösterir. Bu ayırıcı işaret, ilgili diş eti ünsüz simgesini biçimlendirmek için kullanılır. ‘Dil ucu’¹⁷ [t̪] ve ‘dil yanı’¹⁸ [t̪̥] ayırıcı işaretleri, dilin en öndeki hangi kısmının üretim yaptığını belirler: uç (dil ucu) veya kenar (dil yanları).

İkincil üretimler, ses yolu üzerinde bir ünsüzün üretildiği ana üretim yerinden daha az dar olan darlaşmalardır. Ön damaksılaşma, art damaksılaşma, yutaksılaşma isimleri, daralmanın olduğu yeri açık bir şekilde gösterir. İkincil üretim bir anlamda, kapalı ünlüye yakın bir üretimin bir ünsüz üzerine normalden fazla yüklenmesidir -ön damaksılaşma için [i] yerine [t̪], arka damaksılaşma için [w] yerine ([t̪^v]) ve yutaksılaşma için [ɑ] yerine ([t̪^s]). Dudaksılaşma, tam olarak dudaklardaki açılmanın azaltılması anlamına gelir. Bununla birlikte dudakların (ileri çıkıntı yaparak) yuvarlaklaşmasına arka damakta darlaşmanın eşlik etmesi olarak kullanılma eğilimindedir. İşte bu sebeple dudak yuvarlaklaşmasını etkileyen arka damaksılaşma için en uygun işaret, üst simge olarak yazılan [w]’dir. Eğer, yine bir dudak daralması var, ama bunun yanında dudakta bir çıkıntı ya da arka damak daralması yoksa, üst simge [v] işareti¹⁹ (diş-dudaksı akıcı simgesi) kullanılır. Simgelerden sonra yerleştirilen bu üst simge ayırıcı işaretleri, bir olaylar dizisini gösteriyormuş gibi görünürler; fakat bu işaretleme, ikincil üretimin ünsüzle beraber aynı anda gerçekleştiğini ifade eder. Bu, patlamadan sonra sızmanın gerçekleştiği yerde kullanılan üfleli ayırıcı işareti [t̪^h]’nden farklıdır. Arka damaksılaşma veya yutaksılaşma şeklinde eş zamanlı olarak gerçekleşen ikincil üretimi sembolize eden ve söz konusu ünsüz simgenin üzerine yerleştirilen alternatif bir ayırıcı işaret daha vardır ki bu işaret [~] şeklindedir. Önceki ayırıcı işaretler bundan daha açık olup bu işaret genellikle okunaklılığa zarar verir. İsmi benzese de genizleşme, yukarıda bahsedildiği gibi aynı anlamda bir ikincil üretim değil; geniz boşluğunda ortaya çıkan tınlamanın bir sese

17 dil ucu **apical**

18 dil yanı **laminal**

19 Bu işaret, Kart’ta Ayırıcı İşaretler arasında bulunmamaktadır; onun yerine ünsüzler tablosunda yer alan ‘diş-dudaksı akıcı’ ünsüzünü gösteren bir işaretir. (Çevirenler)

eklenmesidir. Hem ünlüler (örneğin [ɛ̃]), hem de ünsüzler (örneğin [ɹ̃]) genizsileşmiş olabilir.

Son olarak üçüncü sütunda salımlılık²⁰ ('geniz salımlı' 'yanal salımlı' ve 'işitimsiz salımlı') ile ilgili üç ayırıcı işaret vardır. Üçü de bir ünlü çıkarmayla sonlanmayan duraklı ünsüzleri gösterir. Bunun yerine hava kaçıışı ya burundan (örneğin İng. *button* [bʌtʰn̩] 'düğme'), ya da dilin yan tarafından (örneğin İng. *bottle* [bɒtʰl̩] 'şişe') olur veya daha sonraki bir sese kadar hava çıkışı olmaz (örneğin İng. [ɹæɡʰbæɡ] *ragbag* 'karmaşa, döküntü'). Ayırıcı işaretlerin kullanımı 3. bölümde daha ayrıntılı açıklanmıştır.

2.9. Diğer simgeler

Bu simgeler sunum kolaylığı için Kart'ta kendi bölümlerinde verilmiştir. Bu bölüm, temel ünsüz tablosuna uygun ve kolay bir şekilde yerleştirilemeyen birkaç ünsüz simgesini içerir. Ünsüzler tablosunda gırtlak kapaklılar ve diş eti-ön damaksılar gibi bazı sesler için üretim yerini gösteren bir sütun verilmemiştir; çünkü bu sesler çok enderdir ve türleri az sayıdadır. [w] gibi başka durumlarda ses, tabloda gösterilmeye elverişli olmayan eş zamanlı iki üretim yerine sahip olur. Eğer iki üretim yeri olan bütün ünsüzler için tabloda ayrı sütunlar verilseydi, tablonun kılavuz çizgileri yönetilemez hâle gelirdi. Eş zamanlı iki üretim yeri olan çoğu ünsüz, iki simgenin bağlama çizgisiyle [ ] birleştirilmesiyle yazılır: Ötümsüz dudaksı-arka damaksıl patlayıcıyı gösteren [k̟p] gibi.

3. IPA fonetik gösterim kılavuzu

3.1 Simgelerin örneklerle izahı

Kart'taki simgelerin genel değerleri aşağıda listelenmiştir. Her durumda bir simge, bir fonetik tanımlamanın stenografik eş değeri ve bir dilde görülen zıtlaşan sesleri temsil etmenin bir yolu sayılır. Böylece [m], 'ötümlü çift dudak geniz' ünsüzüne denktir ve aynı zamanda İngilizce ve diğer dillerde görülen zıtlaşan geniz seslerinden birini temsil etmenin bir yoludur.

Bir simgenin iki ayrı dildeki seslerin temsili için uygun olduğunun söylenmesi, o seslerin iki dilde de özdeş olduğu anlamına gelmez. Bu yüzden İngilizce *pea* 'bezelye' kelimesi ve aynı zamanda Fransızca *pis* 'en kötü' kelimesinin çeviri yazımı için [p]; benzer şekilde İngilizcedeki *bee*

20 salımlılık (sonluluk / kaçırma) *release*

‘arı’ ve Fransızcadaki *bis* ‘bir daha, tekrar’ kelimesinin çeviri yazımı için [b] uygun olarak gösterilir; fakat bu birbirine karşılık gelen sesler iki dilde aynı değildir. Eğer bunların arasındaki farkı göstermek gerekirse, 4. bölümde örneklerle açıklandığı gibi IPA’nın bunun için çözüm yolları vardır²¹; fakat tanımlamanın daha genel bir seviyesinde simgeler, sesleri her ayrı dilde temsil etmek için kullanılır.

Bütün diller telaffuzlarında değişkenlikler sergiler. Bazen aşağıdaki gibi bir örnek, bir dilin sadece bazı değişikliklerinde geçerli olur. Örnek olarak [θ]’nin İngilizce *thief* ‘hırsız’ kelimesiyle örneklendirilerek gösterimi, “th”yi bir diş-dudak sızıcısı [f] olarak veya bir dişsi duraklı²² [t̪] olarak telaffuz eden diyalektler için geçerli değildir. Bir örnek, örneği verilen simgenin, dilin en azından bir veya daha yaygın olarak konuşulan değişiklikleri için uygun olduğu anlamına gelir. İngilizce örnekler bakımından, değişkenin daha ileri derecede belirtilmediği yerlerde, en azından Genel Amerikan İngilizcesinde ve Ölçünlü Güney İngiliz İngilizcesinde, örneklendirmenin uygun olduğu kabul edilmelidir (bk. 2. bölüm).

Simgeler, Kart’ta görüldüğü yerlerle uyumlu olarak (Kart’taki sıralarına göre) örneklendirilmiş ve satırlarla sütunların başlıklarında verilen terimler kullanılarak tartışılmıştır. İngilizce (İng.) ve Fransızca (Fr.) örnekler kesin olduklarında verilmiştir. Uygun olduğu yerlerde örneklemede kullanılan kelimenin imla versiyonu italik yazılmıştır. Diğer dillerdeki kelimelerin Türkçe²³ açıklamaları alıntı işaretiyle verilmiştir. Örneklendirme için kullanılan dillerin hangi diller oldukları listenin sonunda, bu bölümün bitiminde belirtilmiştir.

PATLAYICILAR²⁴

p	İng. <i>pea</i> [pi] ‘bezelye’; Fr. <i>pis</i> [pi] ‘en kötü’	b	İng. <i>bee</i> [bi] ‘arı’; Fr. <i>bis</i> [bis] ‘bir daha, tekrar’
t	İng. <i>tea</i> [ti] ‘çay’; Fr. <i>thé</i> [te] ‘çay’	d	İng. <i>deep</i> [dip] ‘derin’; Fr. <i>dix</i> [dis] ‘on’
t̪	Hintçe [t̪al] ‘atma, erteleme’	ɖ	Hintçe [ɖal] ‘dal, brans’

21 Bu çeviride Kitabın 4. bölümüne yer verilmemiştir. (Çevirenler)

22 dişsi duraklı **dental stop**

23 Metinde ‘İngilizce’. (Çevirenler)

24 patlayıcı **plosive**

c	Macarca <i>tyúk</i> [cu:k] ‘tavuk’	ɟ	Macarca <i>gyúr</i> [ju:r] ‘yoğurmak, ovmak’
k	İng. <i>cap</i> ‘kep’ [kæp]; Fr. <i>quand</i> [kɑ̃] ‘ne zaman’; Kekçice [kaʔa] ‘bileği’	g	İng. <i>gap</i> [gæp] ‘boşluk, aralık’; Fr. <i>gant</i> [gɑ̃] ‘eldiven’
q	Kekçice [qa] ‘bizim’	ɠ	Farsça [gar] ‘mağara’
ʔ	Havaice <i>Hawai’i</i> [hawaiʔi] ‘(yer adı)’, <i>ha’a</i> [haʔa] ‘dans’		

Yukarıda sol sütundaki patlayıcılara ötümsüz, sağdakilere ötümlü denir. Ötümlülüğün derecesi önemli ölçüde değişebilir. Ötümsüz ünsüzler sadece ötümsüz değil, aynı zamanda üflemeli²⁵ de olabilir; ve ötümlü ünsüzler ya söylenme süreleri boyunca ötümlü veya sadece bir bölümü süresince ötümlülüğe sahip olabilir. Genellikle belli bir dilde [p] ve [b] gibi simgelerin çiftinin kullanımı, o ses çifti kapsamında ötümlenmenin derecesinde bir karşıtlığın olduğunu belirtir. [g] ve [ɠ] harf biçimlerinin her ikisi de ötümlü arka damak patlayıcısını temsil etmek için kullanılabilir.

GENİZLİLER

m	İng. <i>me</i> [mi] ‘bana, beni’; Fr. <i>mis</i> [mi] ‘koymak fiilinin sıfat fiili’
ɱ	İng. <i>emphasis</i> [emfəsis] ‘önem, vurgu’
n	İng. <i>knee</i> [ni] ‘diz’; Fr. <i>nid</i> [ni] ‘yuva’
ɳ	Malayalamca [kəɳɳi] ‘zincirdeki halka’
ɲ	Fr. <i>agneau</i> [aɲo] ‘kuzu’; Malayalamca [kəɳɳi] ‘kaynamış pirinç ve su’
ŋ	İng. <i>hang</i> [hæŋ] ‘asmak’
N	İnuitçe [saanni] ‘onun kemikleri’

Yukarıda listelenen [t, d, n] simgelerinin ve aşağıda gösterilecek olan [r, ɾ, ɻ, ʀ, ɽ, l] simgelerinin hepsinin hem dişsi veya diş etsi, yahut diş eti ardı olan sesleri temsil edebileceği unutulmamalı. Eğer bu üretim yerlerinden birini özel olarak temsil etmek gerekirse, bunu yapmak için IPA’nın daha sonra açıklanacak olan araçları vardır.

²⁵ üflemeli aspirated

ÇOK VURUŞLULAR (TİTREKLER)

- B Kelece [mbBuen] ‘meyve’
 r İspanyolca *perro* [pero] ‘köpek’; Fince *ranta* [ranta] ‘sahil’
 R Fr. *rat* [RA] ‘dönek, hain’

Not: Zayıf bir telefon hattında anlaşılır bir şekilde konuşmaya çalışıldığında olduğu gibi durumlar haricinde İngilizce, Fransızca, Almanca ve İsveççenin çoğu biçimlerinde çok vuruşlular yoktur.

TEK VURUŞLULAR

- r İspanyolca *pero* [pero] ‘fakat’; Am. İng. *atom* [ˈæɾəm] ‘atom’
 ɾ Hausaca *shaara* [ʃà:ɾa] veya [ʃà:ɾa] ‘süpürme’ (Bazı Hausa konuşurları [ɾ], bazıları ise [ɾ] derler).

SIZICILAR

Aşağıda sol sütundaki sızıcılar ötümsüz, sağdakiler ise ötümlüdür. Bunlarda ötümlüleşmenin derecesi patlayıcılara nazaran daha az değişebilir.

ϕ Evece <i>e fa</i> [é fá] ‘o cilaladı’	β Evece <i>eβe</i> [èβè] ‘Eve’
f İng. <i>fee</i> [fi] ‘ücret, bahşiş’; Fr. <i>fixe</i> [fiks] ‘fiks, pazarlıksız’	v İng. <i>vat</i> [væt] ‘fıçı, varil’; Fr. <i>vie</i> [vi] ‘hayat’
θ İng. <i>thief</i> [θif] ‘hırsız’	ð İng. <i>thee</i> [ði] ‘sana, seni, sen’
s İng. <i>see</i> [si] ‘görmek’; Fr. <i>si</i> [si] ‘eğer’	z İng. <i>zeal</i> [zil] ‘azim, gayret, heves’; Fr. <i>zéro</i> [zeɾo] ‘sıfır’
ʃ İng. <i>she</i> [ʃi] ‘o (bayan)’; Fr. <i>chic</i> [ʃik] ‘şık’	ʒ İng. <i>vision</i> [vɪʒn] ‘vizyon, görüş’; Fr. <i>joue</i> [ʒu] ‘yanak’
ʃ Ölçünlü Çince <i>sha</i> [ʃa] ‘öldürmek’	ʒ Ölçünlü Çince <i>ráng</i> [zɑŋ] ‘yardım etmek’
ç Almanca <i>ich</i> [iç] ‘ben’	ʒ İng. <i>yeast</i> [jɪst] ‘maya, köpük’ kelimesinde [j]’nin varyantı
x Alman <i>hoch</i> [hox] ‘yüksek’	γ Yunanca [ˈɣala] ‘süt’

χ	İbranice [maχar] ‘sattı’	ʁ	Fr. <i>riz</i> [ʁi] ‘pirinç’
ħ	İbranice [ħor] ‘delik’	ʕ	İbranice [ʕor] ‘cilt’

İbranice ve Arapçadaki [ħ] ve [ʕ] sesleri geleneksel olarak sızıcı ise de ötümlü [ʕ] sesi genellikle akıcı olarak değerlendirilir.

h	İng. <i>he</i> [hi] ‘o (bay)’	fi	İng. <i>ahead</i> [əfiəd] ‘ileri’
---	-------------------------------	----	-----------------------------------

[fi] sıradan bir ötümlü sestən ziyade soluklu, ötümlü bir sesi temsil eder.

YANAL SIZICILAR

ɬ	Zuluca <i>hlanza</i> [ɬânzà] ‘kustumuk’; Welşçe <i>llan</i> [ɬan] ‘kilise’	ɮ	Zuluca <i>dlala</i> [ɮálà] ‘oyun’
---	--	---	-----------------------------------

AKICILAR

ʋ	Hintçe [nəʋẽ] ‘dokuzuncu’
ɹ	İng. <i>read</i> [ɹid] ‘okumak’
ɽ	Hausaca <i>shaara</i> [ʃà:ɽa] veya [ʃà:ɽa] ‘süpürme’
j	İng. <i>yes</i> [jes] ‘evet’
ɰ	Türkçe <i>ağa</i> [aɰa] ‘ağa’; Korece [ɰisa] ‘doktor’

YANAL AKICILAR

l	İng. <i>leaf</i> [lif] ‘yaprak’; Fr. <i>lit</i> [li] ‘yatak’
ɭ	Tamilce [vaɭ] ‘kılıç’; İsveççe <i>pär̥la</i> [pæ:ɭa] ‘inci’
ʎ	İtalyanca <i>figlio</i> [fiʎʎo] ‘oğul’; İspanyolca <i>llegar</i> [ʎeɣar] ‘varmak’
ɮ	Mid-Vaghi dili <i>aglagle</i> [aɮaɮe] ‘sersem, şaşkın’

AKİĞERLİ OLMAYAN ÜNSÜZLER

ŞAKLAMALILAR

⊙	Hoo dili [k⊙ôô] ‘rüya’
	Hosa dili <i>ukucola</i> [ukúk ola] ‘ince öğütmek’

- ! Hosa dili *ukuqoba* [ukúk^ho^hba] ‘taş kırmak’
 † Hoo dili [k^hãã] ‘kemik’
 || Hosa dili *ukuxhoba* [ukúk^ho^hba] ‘silahlanmak’

ÖTÜMLÜ PATLAYICILAR

- ɓ Sintçe [bəni] ‘tarla’
 d Sintçe [dɪnu] ‘festival’
 f Sintçe [fətu] ‘cahil’
 ɡ Sintçe [ɡənu] ‘kulp’
 ɠ Mamca [ɠa] ‘ateş’

GIRTLAK DURAKLILAR

- p’ Amharaca [p’ap’as] ‘piskopos (alıntı kelime)’
 t’ Amharaca [t’ɪl] ‘kavga’
 k’ Amharaca [k’alat] ‘kelime, söz’
 s’ Amharaca [s’ahar] ‘güneş’

ÜNLÜLER

Ünlüler kartındaki simgeler, ünlü alanında referans noktası sağlama mahiyetinde kabul edilebilir. Bu simgeler ilgili referans noktaları alanında ünlü niteliklerini genel olarak temsil etmek için de kullanılabilir. Ünlü simgelerinin farklı dillerdeki farklı sesleri nispeten temsil edebileceğini belirtmek özellikle önemlidir. Örnek olarak [i] simgesi İngilizce *heed* ‘dikkat etme, önemseme’ veya Fransızca *lit* ‘yatak’ kelimesindeki ünlü için kullanılabilir. Oysaki İngilizce ünlü, Fransızca ünlüye göre hafifçe ikiz ünlüsel ve daha az kapalıdır.

Referans noktası olarak durumları sebebiyle, bazı ünlü simgelerini belli diller için uygun bir şekilde tasvir etmek zordur ve bu özellikle orta-merkez ünlüler [ə, ɐ, ɜ, ɞ] için geçerlidir. [ə] ve [ɐ] simgeleri, orta-merkezdeki ve daha alt orta bölgelerdeki ünlüleri temsil etmek için uygundur. [a] simgesi sıkça açık orta ünlü için kullanılır. Açık ön yuvarlak referans niteliğinin [œ] Avusturya Almancasında bulunduğu rapor edilmişse de dillerde nadiren görülür.

Aşağıda sağ sütundaki simgeler, sol sütundaki denklerine göre yuvarlak dudaklı ünlüleri belirtir.

i	İng. <i>heed</i> [hid] ‘dikkat etme, önemseme’; Fr. <i>lit</i> [li] ‘yatak’	y	Fr. <i>lu</i> [ly] ‘okumak’; Almanca <i>Füße</i> [fysə] ‘ayak’
ɪ	İng. <i>hid</i> [hid] ‘saklı’	ɣ	Almanca <i>Flüsse</i> [flysə] ‘nehirler’
e	İskoç İng. <i>hay</i> [he] ‘ot’; Fr. <i>les</i> [le] ‘harfi tarif’	ø	Fr. <i>peu</i> [pø] ‘az’
ɛ	İng. <i>head</i> [hɛd] ‘baş’; Fr. <i>lait</i> [lɛ] ‘süt’	œ	Fr. <i>peur</i> [pœʁ] ‘korku, dehşet’
æ	İng. <i>had</i> [hæd]	œ	Avusturya Almancası <i>Seil</i> [sœ:] ‘ip’
a	Fr. <i>patte</i> [pat] ‘pençe’	ɒ	İngiliz İng. <i>bother</i> [bɒðə] ‘sıkıntı’
ɑ	İng. <i>father</i> [fɑðə(ɪ)] ‘baba’	ɔ	İngiliz İng. <i>caught</i> [kɔt] ‘catch fiilinin geçmiş zamanı’; Almanca <i>Gott</i> [gɔt] ‘Tanrı’; Vietnamca [tɔ] ‘büyük’
ʌ	Vietnamca [ʌŋ] ‘iyilik, lütuf (Bu simge bazen farklı bir ünlü için, İngilizcedeki orta ünlü için kullanılır: <i>hut</i> [hət] ‘kulübe’.)	o	Fr. <i>lot</i> [lo] ‘paylaşmak’; Vietnamca [to] ‘çorba kâsesi’
ɤ	Vietnamca [tɤ] ‘ipek’	u	İng. <i>book</i> [buk] ‘kitap’
ʉ	Vietnamca [tʉ] ‘dördüncü’	u	İng. <i>school</i> [sku:l] ‘okul’; Fr. <i>loup</i> [lu] ‘kurt’; Vietnamca [tu] ‘içmek’
i	Korece [gim] ‘altın’	ʉ	Norveççe <i>butt</i> [bʉt] ‘kör (bıçak), anlayışsız’

DİĞER SİMGELER

ɱ	İskoç İng. <i>whether</i> [mɛðəɪ] ‘-ip -mediği’
w	İng. <i>weather</i> [wɛðə(ɪ)] ‘hava’; Fr. <i>oui</i> [wi] ‘evet’
ɥ	Fr. <i>huit</i> [ɥit] ‘sekiz’
ɥ	Avarca [maɥ] ‘itibar’
ɤ	Avarca [maɤ] ‘çivi’
ʒ	Agulca [jaʒar] ‘merkezler’
ɕ	Lehçe <i>Basia</i> [baɕa] ‘Barbar (küçültme)’
ɺ	Kıçakaca [ilaa] ‘giyinmek’
fj	İsveççenin bazı diyalektleri <i>schal</i> [ʃjal] ‘eşarp’ (Not: Bazı konuşurlar için bu seste biraz [ʃ] sürtünmesi vardır.)

Yarı kapantılılar ve çift üretimliler

$\widehat{kp}$, $\widehat{tj}$ vb. İng. *chief* [$\widehat{tj}$ if] ‘şef’; Yorubaca *apa* [$\widehat{akpá}$] ‘kol’; Tsvanaca *tsetse* [$\widehat{tsétsé}$] ‘tsetse sineği’. Not: Bağlama çizgisi birleştirilen simgelerin altına konabileceği gibi, üstüne de konabilir.

PARÇALAR ÜSTÜ SES BİRİMLER

Genel olarak vurgunun sadece bir veya iki seviyesi işaretlenir:

" Ekstra kuvvetli vurguyu göstermek için kullanılır.

' İng. *phonetics* [$\widehat{fə}^1nətiks$] ‘fonetik’

' İng. *phonetician* [$\widehat{fə}^1nətɪʃən$] ‘fonetikçi’

Uzunluk, ünlüler ve/veya ünsüzler için karşıtlık olabilir:

: Fince *matto* [$\widehat{mat}ɔ$] ‘halı’; *maaton* [$\widehat{ma}ɪtɔn$] ‘topraksız’; *maatto* [$\widehat{ma}ɪtɔ$] ‘elektriksel topraklama’

Fince *mato* [$\widehat{mat}ɔ$] ‘ılık’

Not: Fincenin imlasında olduğu gibi, uzunluk fonetik transkripsiyonda çift harf ile de gösterilebilir: Fince *maatto* [$\widehat{maatt}ɔ$] ‘elektriksel topraklama’ gibi.

Estoncada üç türlü uzunluk veya nicelik karşıtlığı vardır:

: Estonca *saada* [$\widehat{sa}ɪda$] ‘almak’

• Estonca *saada* [$\widehat{sa}ɪda$] ‘gönder (emir)’

Estonca *sada* [$\widehat{sada}$] ‘yüz (sayı)’

Uzunluk İngilizcede karşıtlık oluşturmaz (en azından nitelik bakımından uzunluğa eşlik eden bir değişiklik olmadan), fakat uzunluk ayırıcı işaretlerinin kullanımıyla gösterilebilen alt sesbirimsel farklılıklar olabilir:

: İng. *bead* [$\widehat{bi}ɪd$] ‘boncuk; arpacık (silahta)’

• İng. *beat* [$\widehat{bi}ɪt$] ‘vurmak, dövmek; yenmek’

~ İng. *police* [$\widehat{pə}lɪs$] ‘polis’

Beyaz boşluklar kelime sınırlarını göstermek için kullanılabilir. Hece durakları gerektiğinde işaretlenebilir. Diğer iki sınır simgesi, daha

büyük bürünsel²⁶ birimlerin alanını işaretlemek için kullanılır. Bir sınırın olmadığını bariz bir şekilde göstermek için kullanılan bir bağlama simgesi de vardır.

. İng. *lamb prepared* ['læm.pɹə.'pɛəd] 'kuzu hazırlandı/hazırlanmış kuzu', *lamp repaired* ['læmp.ɹə.'pɛəd] 'lamba tamir edildi/tamir edilen lamba'

| İng. *Jack, preparing the way, went on* ['dʒæk | pɹə'pɛəɪŋ ðə 'weɪ | went 'ɒn||]

|| Fr. *Jacques, préparant le sol, tomba* [ʒak | pɛpəʁɑ̃ lə sɔl | tɔ̃ba ||]

— Fr. *petit ami* [pətitami] 'erkek arkadaş'

Önceki bölümde açıklandığı gibi, tonların yazı çevirimi için iki yol vardır. Kart bu iki sistemi, aralarında doğrudan denklik varmış gibi göstermektedir. Bununla birlikte bunlar genellikle farklı şekillerde kullanılırlar.

˘ Baribaca [nɛ́ ná nā k̀] 'Gelen benim'

˘ Yorubaca o bá [ó bá] 'o buluştu'

˘ Yorubaca o ba [ó bā] 'o saklandı'

˘ Yorubaca o bà [ó bà] 'o tünedi'

˘ Trikice [è?] 'acı'

Bu simgelerin değişik şekillerde birleştirilmesi de mümkündür. Örneğin [ê] birleştirilmiş simgesi, [e] ünlüsündeki alçalan tonu temsil eder. Benzer şekilde [ě] yükselen tonu, [é] yüksekte-yükselen ve [ē] de alçaktan-yükselen tonu gösterir.

Kendilerinden sonraki tonun bir adım daha aşağı veya yukarı olabileceğini gösteren iki simge vardır. Aşağıda örnek olarak verilen dillerden İgbo dilinde aşağı adım, fonolojik karşıtığa sahiptir; fakat Hausa dilindeki yukarı adım, sadece tahmin edilebilir bir alt ses birimi gösterir.

↓ İgbo *ụlọ anyị* [uːlɔ̃ ˌájí] 'bizim evimiz'

↑ Hausaca [túránˈtʃi nè] 'o İngilizcedir'

26 bürünsel prosodic

Diğer simgeler setinin kullanımı aşağıda gösterilmiştir.

ÇİNCE (ÖLÇÜNLÜ)	KANTON ÇİNCEİ	TAYCA
ㄇ [ma˧] ‘anne’	[ɕik˧] ‘bilmek’	
ㄊ		
ㄊ	[ɕi˧] ‘denemek;’ [ɕit˧] ‘açığa vurmak’	
ㄊ	[ɕi˧] ‘mesele;’ [ɕik˧] ‘yemek’	
ㄐ	[ɕi˧] ‘zaman’	
ㄎ [ma˧] ‘cadı kadın’		[na˧˥] ‘yüz, sima’
ㄎ	[ɕi˧] ‘şiiir’	
ㄎ	[ɕi˧] ‘şehir’	
ㄏ [ma˧] ‘kenevir’	[ɕi˧] ‘sebeup olmak’	[na˧˥] ‘hala/amca/dayı’
ㄏ	[ma˧] ‘at’	[na˧˥] ‘kalın’
ㄏ		[na˧˥] ‘çeltik tarlası’
ㄏ		[na˧˥] ‘(takma isim)’

Genel yükselme ve genel alçalma simgeleri, pek çok dilde ezgiyi işaretlemeye kullanmak için uygundur.

↗ İng. *No?* [↗ nou] ‘Hayır?’

↘ İng. *No.* [↘ nou] ‘Hayır.’ *How did you ever escape?* [↗ hau did ju evər ɪ ↘ skeɪp] ‘Nasıl hep kaçabildin?’

AYIRICI İŞARETLER (DİAKRİTİKLER)

Ayırıcı işaretler, pek çok ilave ses türünü temsil etmek için simgeler oluşturmaya imkân sağlar. Ayırıcı işaretler, (İngilizce dahil) birçok dilin

temsiline sadece ayrıntılı yazı çevirimi yapmak için gereklidir.

- Birmanca [ŋá] ‘burun’

Ötümsüzlük ayırıcı işareti, konuşma İngilizcesinin ayrıntılı yazı çeviriminde olduğu gibi özel bir dildeki genellikle ötümlü bir sesi temsil eden simgede bazı durumlarda ötümsüz sesi göstermek için de kullanılır: *Please say...* [p̥l̥iz̥ se ...].

∨ Ötümlülük ayırıcı işareti, konuşma İngilizcesinin ayrıntılı yazı çeviriminde olduğu gibi ötümsüz seslerde hissedilen ötümlülüğü göstermek için kullanılır: *back of* [bæk əv].

- Hintçe [k^han] ‘maden’

İngilizcenin ayrıntılı yazı çeviriminde *pea, tea, key* [p^{hi} t^{hi} k^{hi}] ‘bezelye’, ‘çay’, ‘anahtar’

- Assamca [pət] ‘gömmek, defnetmek’

İngilizcenin bazı biçimlerinde (Ölçünlü Güney İngilizcesi gibi) aşırı yuvarlak [ɔ] sesi bulunur: *caught* [kət] ‘(catch fiilinin geçmiş zamanı)’ örneğindeki gibi.

◦ İngilizcenin birçok biçiminde, örneğin Kaliforniya’da az yuvarlak [ʊ] sesi bulunur: *good* [gʊd] ‘iyi’ örneğindeki gibi.

- + İng. *key* [ki] ‘anahtar’ kelimesindeki [k]

- İng. *tree* [tri] ‘ağaç’ kelimesindeki [t]

- ∞ İng. *well* [wəl] ‘iyi; şey!’ kelimesindeki [ɛ]

- × İng. *November* [nɒvembə(ɪ)] ‘Kasım’ kelimesindeki [ð]

- İng. *fiddle* [fɪdl̩] ‘keman; dalavere’ kelimesindeki [l̩]

- ˘ İspanyolca *poeta* [po¹eta] ‘şair’

˘ Am. İng. *bird* [bɜ¹d] ‘kuş’ kelimesindeki [ɜ¹]. Bu ses aynı zamanda [ɪ] ile de yazılabilir.

- ∞ Hintçe [kɔmar] ‘çömlekçi’

- ˘ Mazatekçe *nda* [ndæ] ‘kış, kalça’

- ˘ Tangoaca [tɛtɛ] ‘kelebek’

w İng. *twin* [t^wɪn] ‘ikiz’ kelimesindeki [t]; Kanton Çincesi [k^wɔk] ‘(soy adı)’

- j Rusça [mat¹] ‘anne’

- ∨ Rusça [l¹isij] ‘kel’

- ∞ Arapça [s¹ad] ‘(harf adı)’

- ˘ İng. *hill* [hɪl] ‘tepe’ kelimesindeki [ɫ]

- Güney Afrika İngilizcesinin bazı biçimlerinde *dry* [dɹaɪ] ‘kuru’ kelimesindeki [ɹ]
- Danca *lade* [læðə] ‘ambar’ kelimesindeki [ð]
- İgboca *óbí* [óbí] ‘yürek’
- İgboca *ùbì* [ùbì] ‘beceriksizlik’
- İng. *width* [wɪθ] ‘en, genişlik’ kelimesindeki [θ]
- Evece *e da* [é dâ] ‘o atar’
- Evece *e da* [é dâ] ‘o pişirir’
- ~ Fr. *fin* [fɛ̃] ‘son’
- Rusça [dʲno] ‘dip’
- Navajoca [dʰó óʔ] ‘çayır köpeği’
- İng. *act* [ækʰt] ‘hareket, rol’ kelimesindeki [kʰ]

3.2 Örneklerde kullanılan diller

Aşağıdaki listede bir dilin asıl konuşulduğu ülke, o dilin adından anlaşılmadığı takdirde verilmiştir.²⁷

Agulca (Agul), Kafkas, Kuzeydoğu Kafkasya’da konuşulur.

Almanca (German), Hint-Avrupa.

Amharaca (Amharic), Afro-Asyatik, Etiyopya’da konuşulur.

Arapça (Arabic), Afro-Asyatik, çoğu Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde konuşulur.

Assamca (Assamese), Hint-Avrupa, Hindistan’da konuşulur.

Avarca (Avar), Kafkas, Kuzeydoğu Kafkasya’da konuşulur.

Baribaca (Bariba), Nijer-Kongo, Nijerya’da konuşulur.

Birmanca (Burmese), Çin-Tibet, Myanmar’da konuşulur.

Çince (Chinese) (Ölçünlü), Çin-Tibet.

Danca (Danish), Hint-Avrupa.

Evece (Ewe), Nijer-Kongo, Gana ve Togo’da konuşulur.

Farsça (Farsi), Hint-Avrupa, İran’da konuşulur.

Fince (Finnish), Fin-Ugor.

Fransızca (French), Hint-Avrupa.

²⁷ Karışıklık olma ihtimaline karşı, yaygın olarak bilinenler dahil, bütün dil adlarının İngilizce karşılıkları parantez içinde verilmiştir. (Çevirenler)

- Galce** (Welsh), Hint-Avrupa.
- Hausaca** (Hausa), Afro-Asyatik, Nijerya'da konuşulur.
- Havaice** (Hawaiian), Güneydoğu Asya-Pasifik (Austronesian).
- Hintçe** (Hindi), Hint-Avrupa, Hindistan'da konuşulur.
- Hoo dili** (!Xoo), Khoisan, Botswana'da konuşulur.
- Hosa dili** (Xhosa), Nijer-Kongo, Güney Afrika'da konuşulur.
- İbranice** (Hebrew), Afro-Asyatik, İsrail'de konuşulur.
- İgboca** (Igbo), Nijer-Kongo, Nijerya'da konuşulur.
- İngilizce** (English) Hint-Avrupa.
- İnuitçe** (Inuit), Eskimo-Aleut.
- İspanyolca** (Spanish), Hint-Avrupa.
- İsveççe** (Swedish), Hint-Avrupa.
- İtalyanca** (Italian), Hint-Avrupa.
- Kanton Çincesi** (Cantonese), Çin-Tibet, Çin'de konuşulur.
- Kekçice** (Kekçice), Mayan, Guatemala'da konuşulur.
- Kelece** (Kele), Güneydoğu Asya-Pasifik (Austronesian), Papua Yeni Gine'de konuşulur.
- Kiçakaca** (KiChaka), Nijer-Kongo, Tanzanya'da konuşulur.
- Korece** (Korean), Altay.
- Lehçe** (Polish), Hint-Avrupa.
- Macarca** (Hungarian), Fin-Ugor.
- Malayalamca** (Malayalam), Dravidian, Hindistan'da konuşulur.
- Mamca** (Mam), Mayan, Guatemala.
- Mazatekçe** (Mazatec), Oto-Manguean, Meksika'da konuşulur.
- Mid-Vaghi dili** (Mid-Waghi), Papuan, Papua Yeni Gine'de konuşulur.
- Navajoca/ Navahoca** (Navajo), Na-Dene, ABD'de konuşulur.
- Norveççe** (Norwegian), Hint-Avrupa.
- Rusça** (Russian), Hint-Avrupa.
- Sintçe** (Sindhi), Hint-Avrupa, Pakistan'da konuşulur.
- Tamilce** (Tamil), Dravidian, Hindistan'da konuşulur.
- Tangoaca** (Tangoa), Güneydoğu Asya-Pasifik (Austronesian), Vanuatu'da konuşulur.

Tayca/Tay dili (Thai), Tay-Kadai.

Trikice (Trique), Oto-Manguean, Meksika'da konuşulur.

Tsvanaca (Tswan), Nijer-Kongo, Botswana'da konuşulur.

Viyetnam dili (Vietnamese), Avustro-Asyatik.

Yorubaca (Yoruba), Nijer-Kongo, Nijerya'da konuşulur.

Yunanca (Greek), Hint-Avrupa.

Zuluca (Zulu), Nijer-Kongo, Güney Afrika'da konuşulur.

ULUSLAR ARASI FONETİK ALFABE (2005'te revize edilmiştir)

(Burada IPA Kartının sadece çevirinin bu bölümünde yer alan 'parçalar üstü', 'diğer simgeler' ve 'ayırıcı işaretler' ile ilgili kısımları verilmiştir. Kartın tamamı şu adresten indirilebilir: <http://www.langsci.ucl.ac.uk/ipa/ipachart.html>)

PARÇALAR ÜSTÜ

ˈ Birincil vurgu

ˌ İkincil vurgu

ˌfounˈtɪʃən

: Uzun

˙ Yarı uzun

˘ Çok kısa

| Küçük grup

|| Büyük (ezgi) grubu

. Hece durağı: .i.ækt

˘ Ulama (duraksız)

TONLAR VE KELİME AKSANLARI

DÜZEY	KAYMA
é veya ˈ Fazla yüksek	ě veya ˆ Yükselen
é ˈ Yüksek	ê ˘ Alçalan
ē ˈ Orta	˘ ˈ Yüksekten yükselen
è ˈ Alçak	ë ˈ Alçaktan yükselen
è ˈ Fazla alçak	ẽ ˘ Yükselen-alçalan
↓ Aşağı	↗ Genel yükselme
↑ Yukarı	↘ Genel alçalma

DİĞER SİMGELER

ʌ	Ötümsüz dudaksı-arka damaksıl sızıcı	ç z	Diş etsi-ön damaksıl sızıcı
w	Ötümlü dudaksı-arka damaksıl akıcı	ɹ	Diş etsi yanal tek vuruşlu (çarpmalı)
ɥ	Ötümlü dudaksı-ön damaksıl akıcı	fj	eş zamanlı f ve x
H	Ötümsüz gırtlak kapaklı sızıcı		
ʃ	Ötümlü gırtlak kapaklı sızıcı		Yarı kapantılı ve çift üretimliler, gerektiğinde iki sembolün
ʒ	Gırtlak kapaklı patlayıcı		bağlama işaretiyle birleştirilmesiyle gösterilebilir: $\overline{kp}$ $\underline{ts}$

AYIRICI İŞARETLER (Diakritikler) Bunlar bir sembole çıkıntı olarak konabilir: $\overset{\cdot}{\eta}$ gibi

◦	Ötümsüz	$\overset{\cdot}{\eta}$ $\overset{\cdot}{\delta}$	.. Soluklu	$\overset{\cdot}{b}$ $\overset{\cdot}{a}$	ˆ Dişsi	$\overset{\cdot}{t}$ $\overset{\cdot}{d}$
✓	Ötümlü	$\overset{\cdot}{\xi}$ $\overset{\cdot}{\tau}$	~ Hırıltılı (boğuk)	$\overset{\cdot}{b}$ $\overset{\cdot}{a}$	˘ Dil ucu	$\overset{\cdot}{t}$ $\overset{\cdot}{d}$
h	Üflemler	$t^h d^h$	˜ Dil-dudaksı	$\overset{\cdot}{t}$ $\overset{\cdot}{d}$	◻ Dil yanları	$\overset{\cdot}{t}$ $\overset{\cdot}{d}$
›	Daha yuvarlak	$\overset{\cdot}{\varrho}$	w Dudaksılaşmış	$t^w d^w$	~ Genizsileşmiş	$\overset{\cdot}{e}$
◁	Daha az yuvarlak	$\overset{\cdot}{\varrho}$	j Ön damaksılaşmış	$t^j d^j$	n Geniz salımlı	d^n
+	Dil önlüleşmiş	$\overset{\cdot}{\upsilon}$	Y Art damaksılaşmış	$t^Y d^Y$	l Yanal salımlı	d^l
-	Dil arkalılaşmış	$\overset{\cdot}{e}$	Y Yutaksılaşmış	$t^Y d^Y$	˘ İşitimsiz salımlı	$d^˘$
..	Dil ortalanmış	$\overset{\cdot}{e}$	~ Art damaksılaşmış veya Yutaksılaşmış	$\overset{\cdot}{t}$		
×	Dil yarı ortalanmış	$\overset{\cdot}{e}$	˘ Dil yükselmiş	$\overset{\cdot}{e}$	($\overset{\cdot}{t}$ = ötümlü diş eti sızıcısı)	
˘	Hecesel	$\overset{\cdot}{\eta}$	˘ Dil alçalmış	$\overset{\cdot}{e}$	($\overset{\cdot}{\beta}$ = ötümlü çift dudak akıcısı)	
˘	Hece dışı	$\overset{\cdot}{e}$	˘ Dil köküne yakın	$\overset{\cdot}{e}$		
˘	R'sileşmiş	$\overset{\cdot}{\varrho}$ $\overset{\cdot}{a}$	˘ Arkalılaşmış dil kökü	$\overset{\cdot}{e}$		